بررسی نظرات اساتید دانشگاه علوم پزشکی مشهد در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی

اکبر درخشان

محمدرضا دارابی

معصومه سعیدی

محمدعلی کیانی[1]

چکیده

مقدمه: شناخت ویژگی‌های مطلوب یک مدرس اهمیت بالایی دارد، زیرا این خصوصیات می‌تواند موجب تسهیل فرآیند آموزش شده و حتی نقص کتب درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران کند. شناخت این ویژگی‌ها به مدرسین کمک می‌نماید تا برنامه‌ریزی آموزشی مناسب‌تری انجام داده و بهتر به اهداف آموزشی از پیش تعیین‌شده دست یابند. این پژوهش با هدف «بررسی نظرات اساتید دانشگاه علوم پزشکی مشهد در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی» انجام شد.

روش: در یک بررسی مقطعی و توصیفی تحلیلی ۲۴۰ نفر از اساتید که به روش طبقه‌ای و تصادفی ساده انتخاب شده بودند، پرسشنامه را تکمیل نمودند. اطلاعات توسط spss11.5 با آزمون‌های توصیفی تحلیلی مناسب آنالیز شد.

یافته‌ها: میانگین سنی اساتید ۸.۰۱۴+۴۵.۱۳ بود. معیارهای اعضای هیأت علمی برای یک استاد خوب به ترتیب شامل: دانش‌پژوهی، مهارت ارتباطی، مهارت تدریس، مهارت ارزشیابی دانشجویان، سپس ویژگی‌های ظاهری اساتید بود. آزمون ANOVA نشان داد بین متغیرهای سابقه کار، رتبه و موقعیت اجتماعی رشته تحصیلی اساتید و اولویت حیطه‌های مهارت ارتباطی، دانش‌پژوهی، روش تدریس، ارزشیابی و ویژگی‌های ظاهری

---

[1]. فلوشیپ اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسؤول) Email: KianiMD@yahoo.com

اساتید معنی‌دار است ($p<0.05$). آزمون t نشان داد ارتباط بین داشتن اوقات فراغت و اولویت حیطه دانش‌پژوهی، مهارت ارتباطی و ارزشیابی رابطه معنی‌دار آماری موجود بود ($p<0.05$). همبستگی سن اساتید و اولویت دانش‌پژوهی ($p=0.000$ و $r=-0.337$) و ویژگی‌های ظاهری اساتید ($p=0.000$ و $r=-0.248$) معنی‌دار و معکوس بود.

نتیجه‌گیری: مقایسه نظرات اساتید بیانگر همسویی در تعیین معیارهای یک استاد خوب می‌باشد. اولویت‌دادن به حیطه دانش‌پژوهی و مهارت ارتباطی استاد، بیانگر اهمیتی است که این قشر برای تعامل با دانشجویان به عنوان پیش‌زمینه تعلیم و تربیت قائل شده‌اند.

واژگان کلیدی

ویژگی استاد خوب، روش تدریس، دانش‌پژوهی، شخصیت فردی، مهارت ارتباطی

مقدمه

قرآن‌کریم به عنوان چراغ پرفروغ که کامل‌ترین برنامه و قوانین را برای سعادت بشر دارد در آیات نورانیش مکتب تعلیم و تربیت اسلامی را به زیبائی هرچه تمام ترسیم کرده است و خداوند را به عنوان اولین معلم بشر معرفی کرده که به پیامبرش در آغاز بعثت فرمود: «اقراء باسم ربک الذی خلق...» و اینچنین مکتب تعلیم و تربیت اسلامی به عنوان مکتبی ممتاز، مستقل و با مبانی و اصول مشخص پدیدار شد که در این مکتب علم و دانش، معلم و متعلم (شاگرد و مربی)، و مدرسه از جایگاه بسیار ارزشمند و رفیعی برخوردارند[1]. در سوره جمعه[2] می‌فرماید: که هدف از بعثت رسول اکرم «ص»، هدف از آمدن قرآن و به عبارت دیگر هدف از آمدن همه پیامبران و همه کتاب‌های آسمانی همانا «آموزش و پرورش» است، لذا قرآن تأکید دارد که کار معلم، کار خداست، نقش او، نقش انبیاء و نقش همه کتاب‌های آسمانی است و هیچ عبادتی بالاتر از تعلیم و تعلم نیست و هیچ عبادتی بالاتر از معلمی نیست، لذا باید شرایطی در معلم فراهم باشد تا معلم خوب محسوب شود. (قرآن کریم؛ طباطبایی، ۱۹۹۳ م.)

امروزه این باور غلط وجود دارد که هر فرد عالمی معلم تصور می‌شود، در حالی که چنین ادعایی همیشه صادق نیست و بسیاری از افراد متخصص و خبره نمی‌توانند در هنر تدریس موفقیت چندانی کسب کنند. البته عکس قضیه هم می‌تواند درست باشد و هر معلمی هم ممکن است الزاما محقق چیره‌دستی نباشد. (معروفی، ۲۰۰۷ م.)

کارشناسان معتقدند رسالت اصلی دانشگاه تربیت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز جامعه، ترویج و ارتقای دانش، گسترش تحقیق و فراهم‌نمودن زمینه مساعد برای توسعه کشور است. دانشگاه‌ها جهت انجام این رسالت باید در زمینه

شناخت مشکلات، تدوین و اجرای برنامه‌ها و در نهایت اصلاح آن‌ها، تلاش و کوشش پیگیر داشته باشند. آموزش پزشکی بخشی از نظام آموزش عالی است که با حیات انسان‌ها سر و کار دارد و توجه به جنبه‌های کمی و کیفی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اگر سلامت جامعه را در گرو کیفیت خدمات، پیشگیری، آموزش بهداشت و درمان بدانیم، با توجه به نقش مهم گروه پزشکی و رشته‌های وابسته به آن، به عنوان اعضای مؤثر در ارائه خدمات اجتماعی و تأکید بر آموزش این افراد، لزوم وجود نظام منظم علمی و حرفه‌ای از جمله دانشگاه به عنوان بستر واقعی تربیت نیروی انسانی غیر قابل انکار است. (طیبی، ۱۹۹۴ م.؛ شمس، ۱۹۹۵ م.؛ رولف، ۲۰۰۲ م.)

در همه کشورهای دنیا نظام آموزش عالی عهده‌دار وظایف و مسؤولیت‌های مهمی در زمینه رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و تربیتی جوامع است. در کشور ما نیز آموزش عالی وظیفه مهم تربیت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز بخش‌های مختلف را برای تأمین خودکفایی در علوم و فنون، صنعت، کشاورزی و... به عهده دارد. شواهد گوناگون حاکی از آن است که این نظام در صورتی از عهده وظایف خود برمی‌آید که از نظر کیفیت آموزشی در وضعیت مطلوبی باشد. با توجه به این موضوع ضرورت‌یافتن راه‌هایی که بتوان کیفیت آموزشی را در دانشگاه‌ها افزایش داد روشن می‌شود. در حال حاضر در سطح جهان دیدگاه دانشجویان در مورد همه‌جنبه‌های آموزش‌های ارائه‌شده در موسسات آموزشی بررسی می‌شود و به عنوان عامل ضروری پایش کیفیت در دانشگاه در نظر گرفته می‌شود. (چی، ۲۰۰۲ م.؛ دونلی، ۱۹۹۵ م.؛ هیل، ۲۰۰۳ م.)

از طرفی صاحب‌نظران معتقدند استاد اساسی‌ترین عامل برای ایجاد موفقیت در تحقق اهداف آموزشی است که می‌تواند با کنترل متغیرهای مختلف، وضعیتی

مناسب برای حصول یادگیری بهتر فراهم آورد. (مظلومی، ۲۰۰۸ م.) برخی تحقیقات نشان داده‌اند که استاد با بکارگیری متغیرهایی از جمله بیان روشن، استفاده از روش‌های مناسب و متنوع در تدریس، تسلط بر موضوع درسی، خلاقیت و نوآوری، شناسایی تفاوت‌های فردی، لذت‌بردن از کار با دانشجو، عادلانه رفتارکردن، داشتن رابطه خوب با دانشجو و...، می‌تواند وضعیتی را به وجود آورد که باعث تسهیل در یادگیری شود. (دادخواه، ۲۰۱۰ م.؛ اکرامی، ۲۰۰۶ م.) همچنین تسلط استاد بر درس مورد تدریس، نحوه سامان‌دهی و تنظیم درس و علاقمندی به تدریس از خصوصیات یک استاد توانمند معرفی شده است. (قربانی، ۲۰۰۹ م.)

یکی از روش‌های متداول که در بیشتر کشورها و از جمله ایران جهت تعیین معیارهای یک استاد توانمند استفاده می‌شود، نظرخواهی از دانشجویان است. (بروجردی، ۲۰۰۳ م.؛ تامپسون، ۲۰۰۰ م.؛ طالبخواه، ۲۰۰۱ م.) به اعتقاد برخی از محققین، ارزشیابی دانشجویی تنها منبع ملموس و بهترین نوع ارزشیابی است، زیرا دانشجویان تنها افرادی هستند که مستقیماً توسط استادان آموزش داده می‌شوند. بنابراین برای قضاوت در مورد فعالیت‌های آموزشی آنان، در بهترین شرایط قرار دارند. (اسپرال، ۲۰۰۶ م.) از طرفی ارزیابی دانشجو از استاد به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان تدریس و آموزش دانشگاهی محسوب می‌گردد. یک ارزیابی مؤثر می‌تواند باعث ایجاد انگیزه در دانشجویان و همچنین به مدرس در انجام بهینه فعالیت‌های خود کمک نماید. مطالعات مختلفی جهت تعیین معیارهای یک استاد توانمند صورت پذیرفته است که از جمله آن‌ها می‌توان به مطالعه قدمی (قدمی، ۲۰۰۷ م.)، مظلومی (مظلومی، ۲۰۰۰ م.)، جوادیان (جوادیان، ۲۰۰۱ م.)، حسینی (حسینی، ۲۰۰۳ م.) و ایران‌فر (ایران‌فر، ۲۰۰۰ م.) اشاره کرد. در این مطالعات ویژگی‌های مختلفی همچون

دانش‌پژوهی، مهارت ارتباطی، روش تدریس، مهارت ارزشیابی و ویژگی‌های ظاهری اساتید با ترتیب اولویت متفاوت مورد اظهار نظر قرار گرفته است.

به این منظور در این پژوهش برای تعیین ملاک‌های شایستگی یک استاد خوب دانشگاهی ۵ حیطه: ویژگی‌های ظاهری و شخصیت فردی، مهارت تدریس، مهارت ارزشیابی، مهارت ارتباطی و دانش‌پژوهی اساتید در نظر گرفته شده و از اعضای هیأت علمی درخواست شد تا نظرات خود را در مورد این‌که کدام یک از حیطه‌ها و ویژگی‌های مربوط به آن‌ها می‌تواند اولویت و ملاک مناسبی برای تعیین یک استاد خوب دانشگاهی در دانشگاه علوم پزشکی مشهد باشد را ابراز نمایند، تا با تعیین اولویت حیطه‌ها و ویژگی‌های موجود در هر حیطه از دیدگاه اساتید و مقایسه نظرات آنان بتوان مسؤولان دانشگاه را در امر انتخاب معیارهای مناسب برای انتخاب استاد خوب یاری کرد.

روش

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی تحلیلی است که به روش CrossSectional و با هدف مقایسه و بررسی نظرات اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی انجام گرفته است. حداقل تعداد نمونه اساتید دانشگاه ۲۴۰ نفر با خطای ۰۵٪ و اطمینان ۹۵٪ و دقت ۰۳٪ تعیین شد که این حجم نمونه با توجه به مطالعات گذشته‌نگر در جامعه‌های متشابه تعیین گردیده است. روش نمونه‌گیری در مرحله اول طبقاتی و در مرحله بعدی تصادفی ساده می‌باشد. بدین صورت که ابتدا با تقسیم به نسبت سهم هر کدام از دانشکده‌های علوم پزشکی مشهد از نمونه ۲۴۰ نفری تعیین و با توجه به درصد اساتید آقا و خانم، نمونه لازم از هر دانشکده مشخص و در داخل دانشکده‌ها با

توجه به تعداد اساتید رشته‌های مختلف سهم هر رشته مشخص و با توجه به جنسیت اساتید، تعداد نمونه اساتید هر رشته به ترتیب جنسیت تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد اعضای هیأت علمی هر رشته در هر دانشکده به تصادف انتخاب گردید. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای پژوهشگر ساخت بود که روایی و پایایی آن تأیید گردید، به این صورت که روایی پرسشنامه با استفاده از کتب، دستورالعمل‌ها و مقاله‌های علمی و با بهره‌گیری از نظرات اساتید و کارشناسان دست‌اندرکار (مرکز EDC دانشگاه) تعیین شد. برای تعیین پایایی آن نیز از روش ثبات درونی (ضریب آلفای کرونباخ) استفاده شد. این ضریب برای کل پرسشنامه ۰/۸۷ محاسبه شد. پرسشنامه شامل اطلاعات دموگرافیک و ۴۰ سؤال در خصوص ویژگی‌های یک استاد نمونه بود. اطلاعات پس از جمع‌آوری، کدبندی و وارد نرم‌افزار spss نسخه ۱۱.۵ شدند. سپس اطلاعات کدبندی‌شده با آزمون‌های توصیفی (میانگین، جدول توزیع فراوانی) و نیز آزمون‌های تحلیلی (کااسکوئر، همبستگی، T-test-ANOVA) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها

میانگین سن اساتید ۸/۰۱۴±۴۵/۱۳ سال بود. ۶۲/۱ درصد اساتید آقا ۳۷/۹ درصد اساتید نیز خانم بودند. ۵/۸ درصد اساتید مجرد و ۹۴/۲ درصد متأهل بودند. از لحاظ دانشکده محل تدریس: ۱۰/۴ درصد (علوم پایه) در دانشکده پزشکی، ۱۷/۹ درصد در دانشکده دندانپزشکی، ۷/۱ درصد در دانشکده داروسازی، ۹/۶ درصد در دانشکده پرستاری و مامایی، ۸/۸ درصد در دانشکده پیراپزشکی و ۴۶/۳ درصد اساتید علوم بالینی و در بیمارستان‌ها حضور داشتند.

از لحاظ رتبه دانشگاهی: ۱۵/۴ درصد مربی، ۴۰/۴ درصد استادیار، ۳۰٪ دانشیار و ۱۴/۲ درصد استاد بودند. از لحاظ سابقه کار: ۲۰/۴ درصد کمتر از ۵ سال، ۱۲/۱ درصد ۹-۵ سال، ۱۵/۴ درصد ۱۴-۱۰ سال، ۱۷/۵ درصد ۱۹-۱۵ سال و ۳۴/۶ درصد ۲۰ سال و بیشتر سابقه کار داشتند. یافته‌ها نشان داد ۳۱/۷ درصد اساتید موقعیت رشته تحصیلی خود را (در دانشگاه علوم پزشکی مشهد) خیلی خوب، ۵۶/۳ درصد خوب و ۱۲/۱ درصد نیز متوسط توصیف نمودند. از لحاظ چگونگی روابط با همکاران: ۴۹/۶ درصد روابط خود با همکارانشان را خیلی خوب، ۵۰٪ خوب و ۰/۴ درصد نیز ضعیف ابراز نموده‌اند. از لحاظ چگونگی روابط با دانشجویان: ۴۴/۲ درصد این روابط را خیلی خوب، ۵۲/۹ درصد خوب و ۲/۹ درصد متوسط ارزیابی نموده‌اند. ۷۶/۳ درصد اساتید موافق ارزشیابی توسط نظر دانشجویان بوده و ۲۳/۸ درصد نیز مخالف این امر بوده‌اند.

یافته‌ها نشان داد اولویت اعضای هیأت علمی به ویژگی‌های مختلف اساتید دانشگاهی به ترتیب شامل: دانش‌پژوهی (۱۷/۵۹۱±۳/۵۸۷)، مهارت ارتباطی (۱۶/۰۶۶±۳/۷۳۳)، مهارت تدریس (۱۳/۷۶۶±۳/۴۷۵)، مهارت ارزشیابی دانشجویان (۱۲/۴۳۷±۲/۷۶۰) و سپس ویژگی‌های فردی و ظاهری اساتید (۱۲/۴۳۷±۲/۷۶۰) بود (جدول ۱).

آزمون اسپیرمن نشان داد ارتباط بین سن و حیطه‌های دانش‌پژوهی (R=-0.337 و P=0.000) وضعیت فردی و ظاهری اساتید (r=-0.248 و p=0.000) معکوس و معنی‌دار می‌باشد.

یافته‌ها همچنین نشان داد در اولویت دانش‌پژوهی، بیشترین نمره به ویژگی (تسلط استاد بر درس مورد نظر، ۹۷/۱ درصد) و در روش تدریس بیشترین نمره به ویژگی (شیوایی بیان، ۸۷/۹ درصد)، در مهارت ارزشیابی بیشترین نمره به

(استفاده از روش‌های ارزشیابی متنوع، ۹۷/۳ درصد)، در ویژگی‌های فردی و ظاهری استاد، بیشترین نمره به (رعایت شئونات و ارزش‌های اسلامی، ۸۸/۳ درصد) و در مهارت ارتباطی، بیشترین نمره به (احترام متقابل بین استاد و دانشجو، ۹۵٪) داده شده است.

آزمون آماری اسپیرمن نشان داد ارتباط آماری معنی‌دار و معکوس بین سن اعضای هیأت علمی و حیطه‌های شخصیت فردی و ظاهری و دانش‌پژوهی اساتید موجود است، به طوری که اساتیدی که سن کمتری داشتند به این حیطه‌ها نمره بیشتری داده‌اند. این آزمون همچنین نشان داد بین حیطه‌های دانش‌پژوهی اساتید و مهارت ارتباطی، ارزشیابی و شخصیت فردی و ظاهری اساتید همبستگی معنی‌دار و مستقیم می‌باشد (جدول ۲).

یافته‌ها نشان داد اهمیت اساتید متأهل به همه حیطه‌ها (دانش‌پژوهی، روش تدریس، ارزشیابی، مهارت ارتباطی) به جز ویژگی‌های ظاهری بیشتر از اساتید مجرد بوده است. اهمیت حیطه‌های دانش‌پژوهی، ارتباطی، ارزشیابی و ویژگی‌های ظاهری در بین اساتید خانم بیشتر از آقایان و اهمیت روش تدریس در بین آقایان بیشتر از خانم‌ها بود.

یافته‌ها نشان داد اساتید آقا و متأهل و اساتید دانشکده‌های پزشکی و پیراپزشکی و اساتید با درجه علمی مربی و استاد بیشتر از سایر اعضای هیأت علمی موافق ارزشیابی اساتید با استفاده از نظر دانشجویان بوده‌اند. از طرفی اساتید با درجه علمی استادیار میزان تأثیر این نوع ارزشیابی‌ها را اندک توصیف نموده‌اند.

آزمون ANOVA نشان داد ارتباط آماری معنی‌داری بین رتبه علمی اساتید و اولویت مهارت‌های ارتباطی، دانش‌پژوهی و ویژگی‌های ظاهری اساتید موجود

است ($p<0.05$)، به طوری که تفاوت میانگین بین رتبه علمی استاد و استادیار معنی‌دار بوده است ($p<0.05$) (جدول ۳).

آزمون ANOVA همچنین نشان داد ارتباط آماری معنی‌داری بین رشته تحصیلی و محل تدریس اساتید (دانشکده، بیمارستان) و اهمیت قائل‌شدن برای حیطه‌های دانش‌پژوهی، مهارت ارتباطی، ارزشیابی، روش تدریس و ویژگی‌های ظاهری اساتید موجود نیست ($P>0.05$).

آزمون ANOVA نشان داد ارتباط آماری معنی‌داری بین موقعیت اجتماعی رشته تحصیلی اساتید و اظهار نظر در مورد حیطه‌های دانش‌پژوهی، روش تدریس، مهارت ارتباطی و ویژگی‌های ظاهری اساتید موجود است ($P<0.05$)، به طوری که تفاوت میانگین در اساتیدی که موقعیت اجتماعی رشته خود را خوب یا متوسط ارزیابی نموده‌اند، معنی‌دار می‌باشد.

یافته‌ها همچنین نشان داد ارتباط آماری معنی‌داری بین چگونگی روابط و تعاملات با دانشجویان و اختصاص نمره به حیطه‌های دانش‌پژوهی و مهارت ارزشیابی اساتید موجود است ($P<0.05$)، به طوری که تفاوت میانگین‌ها در اساتیدی که تعاملات خیلی خوب یا متوسطی با دانشجویان داشته‌اند معنی‌دار بوده است.

بحث

ارزشیابی اعضای هیأت علمی در هر موسسه آموزشی یکی از برنامه‌های بارز است و تدارک و توسعه برنامه ارزشیابی یک استاد خوب از اولویت‌های مهم یک موسسه آموزشی محسوب می‌شود. (گین، ۱۹۹۱ م.) تکنولوژی آموزشی و اساتید مهم‌ترین عامل موفقیت برای رسیدن به اهداف آموزشی محسوب می‌شوند (احرام

پوش، ۲۰۱۰ م.) و تحول اساسی و پایدار در هر جامعه در گرو متحول‌شدن نظام آموزش و پرورش آن جامعه است و محور اصلی تحول و توسعه در این نظام نیز بهبود کیفیت کار آموزش‌دهندگان و شناخت ویژگی‌های آن‌ها می‌باشد. (عابدینی، ۲۰۱۰ م.)

نتایج نشان داد: ــ در حیطه دانش‌پژوهی، از نظر اساتید تسلط استاد بر درس مورد تدریس از ضروریات تدریس می‌باشد. Gillespie می‌نویسد: عدم تسلط به محتوای آموزشی از جمله عواملی است که اعتماد به نفس را در مربی کاهش می‌دهد و داشتن دانش و تجربه استاد در یاددهی مطالب از خصوصیات مهم است. (گیلسپی، ۲۰۰۵ م.) Mandira نیز در تحقیقی با عنوان ویژگی‌های یک استاد ایده‌آل در محوری تحت عنوان صلاحیت حرفه‌ای خصوصیات علم به موضوع را یکی از صفات معلم ایده‌آل مورد تأکید قرار داده است. (مظلومی، ۲۰۰۰ م.) همچنین اکرامی و همکاران عنوان می‌کنند مهم‌ترین خصوصیات یک استاد خوب، داشتن آگاهی، کاردانی و مهارت و تسلط بر مطلب است. (اکرامی و همکاران، ۲۰۰۶ م.) سالمی و همکاران در پژوهش خود عنوان می‌کنند ۸۱٪ دانشجویان معتقد بودند تسلط در بیان مطالب و تسلط بر موضوع درسی از خصوصیات یک استاد خوب است. (سالمی و همکاران، ۲۰۰۵ م.) همچنین در تحقیق مبارکی، ۹۸٪ دانشجویان داشتن علم و تجربه تدریس و تسلط بر موضوع درسی را از مهم‌ترین ویژگی‌های یک استاد خوب بیان کردند. (مبارکی، ۲۰۰۷ م.) همچنین یافته‌های مظلومی (مظلومی، ۲۰۰۰ م.)، جوادیان (جوادیان، ۲۰۰۱ م.)، و حسینی (حسینی، ۲۰۰۳ م.)، نیز بیانگر تسلط استاد بر درس مورد تدریس به عنوان یکی از ویژگی‌های یک استاد خوب ذکر گردیده است. بررسی و مطالعات در آیات قرآن این واقعیت را آشکار می‌سازد که ارتباط مستقیمی بین تعلیم و تزکیه وجود دارد، هرکجا اشاره به تعلیم شده، بلافاصله پس

از آن سخن از تزکیه به میان آمده است. «یتلوا علیکم ایاتنا و یزکیکم و یعلمکم الکتاب والحکمه[۳]؛ بر شما آیات ما را فرو می‌خواند و شما را تزکیه می‌نماید و کتاب و حکمت را بر شما می‌آموزد». «یتلوا علیهم آیاتک و یعلمهم الکتاب والحکمهٔ و یزکیهم[۴]؛ بر آنان، آیات تو را فرو می‌خواند و کتاب و حکمت را بر آنان می‌آموزد و آنان را تزکیه می‌نماید». (قرآن کریم؛ طباطبایی، ۱۹۹۳ م.) از هماهنگی و همبستگی که بین دانش و تزکیه وجود دارد این واقعیت آشکار می‌شود که اساسا تزکیه در پرتو تعلیم انجام می‌گیرد، یعنی در درجه اول تعلیم و سپس در پرتو آن تزکیه و طهارت تحقق می‌یابد. لذا «تعلیم» مقدمه‌ای بر تربیت است. معلم در ضمن درس‌دادن که به صورت مستقیم انجام می‌پذیرد، کمالات روحی و اخلاقی خود را در قالب افعال و کردار در ارتباط با شاگرد ظهور و بروز می‌دهد و شاگرد نیز بدون این‌که خود توجه داشته باشد تحت تأثیر روحیات معلم قرار می‌گیرد. بدیهی است وقتی شاگردی جذب کمالی از کمالات معلم شود، به سوی آن کمال و صاحب آن کمال کشانده خواهد شد و همین کشانده‌شدن، تزکیه و تربیت‌پذیری است.

ـ در ارتباط با حیطه روش تدریس، شیوایی بیان از نظر اعضای هیأت علمی، جز ویژگی‌های یک استاد خوب بود. نتایج قربانی (قربانی، ۲۰۰۹ م.) و قدمی (قدمی، ۲۰۰۷ م.) نیز بیانگر همخوانی نظر دانشجویان در این مورد می‌باشد. آنچه مسلم است این است که سابقه تدریس نقش مهمی در فرآیند یاددهی ـ یادگیری ایفا نمی‌کند، بلکه چگونگی ارائه محتوای درسی در کلاس که برگرفته از تسلط علمی، شیوایی بیان و نحوه سازماندهی درسی می‌باشد نقش کلیدی دارد که این ویژگی‌ها شاید با سابقه بالای تدریس نیز پررنگ نباشند.

معلم نمونه ضمن برخورداری از علم و تخصص فراوان سعی می‌کند با زبان شاگردان با آنان به سخن گفتن بپردازد. بدیهی است این کار هنر است و معلم تا هنرمند نباشد نمی‌تواند خود را هم‌ردیف فراگیران قرار داده و در حد دانشجویان به بحث و گفتگو بپردازد. فراموش نکنیم که رسول خدا «ص» می‌فرمایند: «نحن الانبیاء امرنا ان نکلم الناس علی قدر عقولهم[۵]؛ به ما پیامبران دستور داده شده که با مردم درحد عقل و درک آنان به سخن گفتن بپردازیم». هیچکس همانند «معلم» در قلب «شاگرد» منزلت ندارد و هیچ‌کس همانند معلم نمی‌تواند قلب شاگرد را به آسانی تسخیر نماید، لذا هر معلمی ضمن این‌که به تدریس می‌پردازد نمی‌تواند از راهنمایی و ارشاد شاگردان برکنار باشد. شاگردان آرام‌آرام تحت تأثیر روحیات اخلاقی معلم قرار گرفته، ناخودآگاه بسوی وی جذب شده و یک نوع ارتباط معنوی بین شاگرد و معلم برقرار می‌گردد.

در این بررسی اساتید نمره پایینی را به قاطعیت و سختگیری استاد داده‌اند. نتایج امینی نیز بیانگر اهمیت کم دانشجویان به سختگیری اساتید می‌باشد. (امینی، ۲۰۰۸ م.) قاطعیت و سختگیری زیاد ممکن است به جای ایجاد علاقمندی در دانشجو، موجبات دوری از استاد را فراهم کرده و در نتیجه باعث بی‌علاقگی نسبت به درس مورد تدریس گردد. ناگفته نماند که جدی‌بودن معلم، منافاتی با گذشت معلم و ملایم و نرم‌بودن او ندارد. معلم نمونه در مواردی از گذشت و نرمش استفاده می‌کند، ولی این روحیه باعث نمی‌شود که در کار معلمی‌اش از روحیه جدیت بهره نداشته باشد. فراموش نکنیم یکی از عوامل بسیار مؤثر در موفقیت انسانی برخورداری از روحیه جدیت است، چه در پرتو «جدی‌بودن» به تدریج دشواری و شدائد یکی پس از دیگری برطرف شده، امکان وصول به اهداف برای افراد فراهم خواهد شد و فراموش نکنیم رسول خدا «ص» در فرازی فرمودند:

«من طلب شیئاً وجد وجدٔ؛ یعنی هرکه چیزی را دنبال کند و در وصول آن جدیت نماید سرانجام به خواسته خود خواهد رسید».

ـ در حیطه شخصیت فردی و ظاهری استاد، رعایت شئونات و ارزش‌های اسلامی از نظر اساتید مهم تلقی گردیده است. در این مطالعه اساتید مجرد برای ویژگی‌های ظاهری اساتید اهمیت بیشتری قائل شده‌اند. رعایت ارزش‌های اسلامی در محیط‌های آموزشی موجب الگوبرداری دانشجویان از اساتید شده و می‌تواند باعث بسط و گسترش حجاب و عفاف و ارزش‌های دینی در جامعه گردد. بسیاری از سعادت‌های اجتماعی مرهون ادب و مراعات آداب و رسوم اجتماعی و اسلامی است و به بهانه پیشرفت علم و تحولات و جهانی‌شدن نباید معلم که الگوی اخلاق برای دانشجویان خود است آداب و رسوم اجتماعی خود را کنار گذارد، حصارها را بشکند و حریم عفت و پاکدامنی جامعه را کنار نهد. در این مطالعه اساتید برای ظاهر استاد اهمیت زیادی قائل نشده‌اند، هرچند در قرن بیست و یکم سرعت، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد و زمان و فرصت به حداقل می‌رسد، اما معلم باید فرصت رسیدن به ظاهر را به خود بدهد و با ظاهری آراسته وارد کلاس شود. رسول اکرم (ص) قبل از خروج از منزل، مقابل آئینه می‌رفته و ظاهر خود را مرتب می‌کرده است و در جواب این سؤال که چرا تا این اندازه به این موضوع اهمیت می‌دهند می‌فرمودند: نمی‌خواهم باعث غیبت مردم شوم. معلم باید از رسول اکرم (ص) که الگو و اسوه اخلاق است درس بیاموزند.

ـ در حیطه ارزشیابی دانشجویان، استفاده از روش‌های متنوع ارزشیابی از نظر اعضای هیأت علمی بااهمیت عنوان شده است. هنگامی که اساتید از روش‌های متنوع ارزشیابی جهت سنجش دانشجویان استفاده می‌کنند رضایت خاطر اکثر دانشجویان جلب می‌شود.

ـ در حیطه مهارت ارتباطی، احترام متقابل استاد و دانشجو از نظر اساتید مهم و بااهمیت تلقی گردیده است. احترام متقابل بین استاد و دانشجو باعث ایجاد یک محیط صادقانه توأم با همکاری صمیمانه و کامل در کلاس درس می‌شود که موجبات ابتکار عمل و پیشرفت را در دانشجویان فراهم می‌آورد. یافته‌های مظلومی (مظلومی، ۲۰۰۰ م.)، حسینی (حسینی، ۲۰۰۳ م.) و ایران‌فر (ایران‌فر، ۲۰۰۰ م.) نیز به موضوع مهارت ارتباطی بین استاد و دانشجویان تأکید دارند. یک معلم خوب کسی است که در ارتباط با یک انسان، مبانی اولیه ارتباطی را بر محور شخصیت قرار دهد. افراد وقتی جذب دیگران می‌شوند که با همه وجود احساس کنند که دیگران آنان را پذیرفته‌اند، آن‌ها را قبول دارند و برای آنان شخصیت قائلند.

در این بررسی صرف وقت جهت حل مشکلات درسی دانشجویان و ارتباط و تعامل خوب استاد و دانشجو جز ویژگی‌هایی خوب یک استاد ذکر گردیده است و اساتید نمرات بالایی به این ویژگی‌ها داده‌اند که با یافته‌های دانشجویی قدمی در این زمینه هماهنگ می‌باشد. (قدمی، ۲۰۰۷ م.) آشنانبودن بسیاری از دانشجویان با محیط دانشگاه در بدو ورود، جدایی و دوری از خانواده، عدم علاقه به رشته قبولی، ناسازگاری با سایر افراد در محیط زندگی و کافی‌نبودن امکانات رفاهی و مشکلاتی نظیر این‌ها می‌تواند برای دانشجویان مشکلات عاطفی و روانی ایجاد نماید. بنابراین دانشجویان سال‌های پایین‌تر انتظار دارند که استاد آنان، نقش حمایتی و هدایتی داشته و بتواند دانشجویان را در این زمینه‌ها یاری رساند.

نتایج این تحقیق همچنین نشان داد اساتیدی که اوقات فراغت کمتری داشته‌اند برای حیطه‌های دانش‌پژوهی، مهارت ارتباطی و ارزشیابی اساتید اهمیت بیشتری قائل شده‌اند. این مطلب می‌تواند اینگونه برداشت شود که اساتید اگر وقت بیشتری در اختیار داشته باشند به اهمیت حیطه‌های دانش‌پژوهی و بروزنمودن علم

خود، برقراری ارتباط بهتر با دانشجویان و ارزشیابی بهتر از آموخته‌های دانشجویان همت بیشتری مبذول خواهند نمود. نتایج نشان داد اساتید مجرد برای ویژگی‌های ظاهری اساتید اهمیت بیشتری قائل شده‌اند. با توجه به این موضوع که اساتید مجرد نسبت به اساتید متأهل وقت بیشتری در اختیار دارند، فرصت بیشتری نیز برای رسیدگی به وضعیت ظاهر خود را دارند، اما ذکر این نکته نیز ضروری است که رسیدگی به وضعیت ظاهر و مرتب و پاکیزه‌بودن انسان در اسلام مورد تأکید قرار گرفته است. (افروز، ۲۰۰۲ م.)

نتایج این بررسی نشان داد که علاقمندی استاد به پژوهش و تألیف و ترجمه از نظر اساتید از اهمیت زیادی جهت یک استاد خوب‌بودن، برخوردار نیست. نتایج قربانی نیز نشان می‌دهد دانشجویان برای این ویژگی‌های اهمیت زیادی قائل نبوده‌اند. (قربانی، ۲۰۰۹ م.) در دوره جدید که عصر تولید علم و دانش و عصر ارتباطات می‌باشد می‌بایست در تولید و نشر علم و دانش همت گماشت و ویژگی‌های پژوهش و تألیفات علمی را در اساتید پررنگ نمود.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج پژوهش، اساتید در تنظیم فعالیتهای تدریس استفاده از روش های ارزشیابی متنوع برای دانشجویان، شناخت دانشجویان به اسم، ارائه سرفصل دروس به دانشجویان و رعایت آن در طول سال، رعایت شئونات و ارزش های اسلامی در محیط درس را در نظر گرفته و در جهت ارتقای میزان کارایی، دانش و تجربه خود، تقویت انگیزه فراگیری علم در دانشجویان و شناخت نقاط قوت و ضعف خود کوشش نمایند.

سپاسگزاری

از کلیه مسؤولان دانشکده‌ها و معاونت‌های آموزشی دانشکده‌ها و کارشناسان EDC دانشگاه و دانشجویان عزیز در دانشکده‌های پزشکی، بهداشت، پیراپزشکی، پرستاری و مامایی و داروسازی مشهد که ما را در انجام این پژوهش یاری نمودند کمال تشکر و سپاسگزاری را داریم. این طرح با کد پژوهشی ۸۹۶۰۴ مصوب دانشگاه علوم پزشکی مشهد و با حمایت مالی معاونت محترم پژوهشی دانشگاه انجام شده است که پژوهشگران لازم می‌دانند از حمایت‌های ایشان تقدیر و تشکر نمایند.

جدول۱: توزیع فراوانی دیدگاه اساتید علوم پزشکی مشهد در مورد معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی

حیطه	ویژگی‌های یک استاد خوب	میانگین	انحراف‌معیار
دانش‌پژوهی	تسلط بر موضوع درس و توانایی در پاسخگویی به سؤالات	۱/۱۹	۰/۴۶۳
	نگرش استاد نسبت به رشته تحصیلی	۱/۷۸	۰/۷۲۸
	داشتن سابقه طولانی تدریس	۲/۶۰	۰/۹۲۷
	رتبه دانشگاهی استاد	۱/۸۰	۰/۹۵۰
	سمت‌های اجرایی استاد	۱/۳۵	۱/۰۳۲
	مرتبط‌بودن رشته تحصیلی استاد با واحد درسی	۲/۶۸	۰/۸۳۸
	اشتیاق و علاقه به پژوهش	۲/۰۵	۰/۷۸۳
	اشتیاق به تألیف و ترجمه کتب و جزوات آموزشی	۲/۱۴	۰/۸۴۹
روش تدریس	قدرت بیان مطالب درسی	۲/۲۵	۰/۴۹۷
	رعایت پیوستگی مطالب تدریس‌شده	۱/۵۱	۰/۶۰۰
	ارائه مثال‌های روشن و عینی و تمرین‌های مناسب	۱/۵۶	۰/۶۱۷
	استفاده از منابع جدید و متنوع موجود با توجه به ماهیت درس	۱/۳۰	۰/۵۱۹
	استفاده از وسایل کمک آموزشی	۱/۶۰	۰/۵۹۱
	فراهم‌کردن موقعیت برای تفکر دانشجویان	۱/۵۴	۰/۶۶۵
	ایجاد انگیزه در دانشجویان جهت تحقیق و مطالعه بیشتر	۱/۵۸	۰/۶۲۳
	ارائه سرفصل دروس به دانشجویان و رعایت آن در طول نیمسال	۱/۶۶	۰/۶۸۴
	رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس‌ها	۱/۴۶	۰/۵۷۰
توانایی ارتباط	استقبال از اظهار نظر دانشجویان در تدریس	۱/۷۹	۰/۸۲۰
	توانایی اداره و هدایت کلاس	۱/۴۲	۰/۵۵۰
	صرف وقت جهت حل مشکلات و سؤالات دانشجویان	۱/۶۰	۰/۵۸۵
	دادن مسؤولیت ارائه بخشی از دروس به دانشجویان	۲/۲۸	۰/۸۸۸
	احترام متقابل بین استاد و دانشجو	۲/۳۰	۰/۵۸۷
	انعطاف‌پذیری نسبت به رفتار دانشجویان	۱/۹۹	۰/۸۲۳
	شناخت دانشجویان به اسم	۱/۴۲	۰/۸۱۹
	برقراری ارتباط مناسب و متقابل با دانشجو	۱/۶۷	۰/۸۱۸
	توجه استاد به حضور منظم دانشجویان در کلاس	۱/۷۳	۰/۷۵۱
	حضور استاد در ساعت‌های تعیین‌شده به منظور پاسخگویی به دانشجویان	۱/۷۴	۰/۶۸۰

شخصیت فردی و ظاهری	قاطعیت و سخت‌گیری استاد	۲/۲۷	۰/۸۷۱
	طرز لباس‌پوشیدن و ظاهر استاد	۱/۷۶	۰/۷۳۶
	حرکات، راه‌رفتن و تکیه‌کلام‌ها	۱/۹۵	۰/۸۳۴
	صدا و لهجه استاد	۲/۲۵	۰/۹۳۲
	رعایت شئونات و ارزش‌های اسلامی	۲/۷۳	۰/۷۰۸
	رعایت حضور به موقع استاد و طول زمان کلاس	۱/۸۷	۰/۹۱۲
ارزشیابی دانشجویان	الزام دانشجویان به رعایت مقررات آموزشی	۱/۸۳	۰/۷۱۳
	ارزشیابی دانشجویان در طول ترم	۱/۷۵	۰/۶۲۵
	برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم	۱/۶۰	۰/۶۳۹
	استفاده از روش‌های ارزشیابی متنوع	۲/۶۵	۰/۵۸۷
	همبستگی مطالب درسی ارائه‌شده با سؤالات امتحانی	۱/۶۴	۰/۷۱۲
	رعایت عدالت و موازین اخلاقی در ارزیابی دانشجویان	۱/۷۵	۰/۹۵۴
	خواستن تکلیف تحقیقاتی از دانشجویان	۱/۴۱	۰/۸۱۳

جدول ۲: مقایسه همبستگی مهارت‌های پنج‌گانه بر حسب سن اعضای هیأت علمی

حیطه‌های پنجگانه / متغیر		دانش‌پژوهی	روش تدریس	مهارت ارتباطی	شخصیت فردی وویژگی‌ظاهری	مهارت ارزشیابی
سن اساتید	ضریب پیرسون	r=-0.337*	r=-0.121	r=-0.98	r=-0.248*	r=-0.092
	درجه معنی‌داری	P=0.000	p=0.063	p=0.132	p=0.000	p=0.155

جدول ۳: مقایسه خصوصیات اساتید با توجه به رتبه علمی اعضای هیأت علمی

حیطه‌ها / آماره		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
دانش‌پژوهی	بین گروهی	۱۴۶/۷۶۲	۳	۴۸/۹۲۱	۶/۹۴۱	۰/۰۰۹*
	میان گروهی	۲۹۲۹/۲۲۱	۲۳۶	۱۲/۴۱۲		
	کل	۳۰۷۵/۹۸۳	۲۳۹			
روش تدریس	بین گروهی	۶۶/۴۲۲	۳	۲۲/۱۴۱	۱/۸۵۳	۰/۱۳۸
	میان گروهی	۲۸۲۰/۵۱۱	۲۳۶	۱۱/۹۵۱		
	کل	۲۸۸۶/۹۳۳	۲۳۹			
مهارت ارتباطی	بین گروهی	۱۳۴/۰۲۳	۳	۴۴/۶۷۴	۳/۲۹۸	۰/۰۲۱*
	میان گروهی	۳۱۹۶/۹۱۰	۲۳۶	۱۳/۵۴۶		
	کل	۳۳۳۰/۰۹۳۳	۲۳۹			
خصوصیات فردی و ظاهری	بین گروهی	۱۳۵/۸۰۶	۳	۴۵/۲۶۹	۴/۳۸۹	۰/۰۰۳*
	میان گروهی	۲۲۷۸/۵۲۷	۲۳۶	۹/۶۵۵		
	کل	۲۴۱۴/۳۳۳	۲۳۹			
مهارت ارزشیابی دانشجو	بین گروهی	۴۸/۶۲۷	۳	۱۶/۲۰۹	۲/۱۵۸	۰/۰۰۰*
	میان گروهی	۱۷۷۲/۴۳۵	۲۳۶	۷/۵۱۰		
	کل	۱۸۲۱/۰۶۲	۲۳۹			

پی‌نوشت‌ها

۱. علق: ۸-۱.

۲. ترجمه تفسیرالمیزان، جلد۲۰، صص ۵۰-۵۴۷.

۳. تفسیر المیزان، جلد یک، سوره بقره آیه ۱۵۱.

۴. تفسیر المیزان، جلد یک، سوره بقره آیه ۱۲۹.

۵. سفینه‌البحار، جلد دوم، باب عقل، ص ۲۱۴.

۶. سفینه‌البحار، ماده طلب، ص ۸۹.

فهرست منابع

Abedini, S. Kamalzadeh, H. Abedini, S. Aghamolaei, T. (2010).Perspectives of medical students regarding criteria for a good university professor. *Journal of Hormozgan University of Medical Sciences* . 14 (3): 241-5.

Amini, M. Honardar, M. (2008). Professors Evaluation of View Professors and Students of Jahrom University of Medical Sciences. *Journal of Semnan University of Medical Sciences*. 9 (3): 171.

Brujerdi, A. Shakournia, A. Elhampour, H. (2003). Evaluation Results Feedback to Faculty Members of Ahvaz Medical University and its Effect on Improving the Quality of Teaching. *IJME* . 3 (2): 41-6.

Chin, KS. Pun, KF. (2002). A proposal framework for implementing TQM in Chinese organizations. *International Journal of Quality & Reliability Management.* 19 (3): 272-94.

Dadkhah, B. Mohammadi, AM. Mozafari, N. Mohammadnejad, S. Molaei, B. Dadkhah, D. (2010). The characteristics of good faculty member based on view points of Ardabil univesity of medical sciences students. *Journal of Nursing & Midwifery Ardabil Univesity of medical Sciences*. 11 (4): 44-50.

Dadkhah, B. Mohammadi, M. Mozafari, N. Mohammadnejad, S. (2009). Feauturs good prpfessor of perspective medical students of Ardabil University of Medical Sceinces. *Health Care Journal*. 11 (4): 43-9.

Donnelly, M. Wisniewski, M. Dalrymple, JF. Curry, AC. (1995). Measuring service quality in local government: The SERVQUAL approach. *International Journal of Quality & Reliability Management.* 8 (7): 15-2.

Ekrami, M. Anwar, M. Sahmoddini, M. Meshkibaf, MH. Khademi, S. (2006). Desirable characteristics a teacher from the view point of teachers in Fasa University of Medical Sciences. *Kerman University of Medical Sciences*. 237.

Ghadami, A. Salehi, B. Sajjadi, S. Naji, H. (2007). Factors affecting the communication between students and Professors of view students of University of medical sciencesin Araq. *Iranian Journal of Medical Education*. 7 (1): 149-54.

Ghorbani, R. Haji Aghajani, S. Heidarifar, M. Andade, F. Shams Abadi, M. (2009). Viewpoints of nursing and Para-medical students about the features of a good university lecturer. *Journal of Semnan University of Medical Sciences*. 10 (2): 77-83.

Ghorbani, R. Haji Aghajani, S. Heidarifar, M. Andadeh, F. Shams Abadi, M. (2008). Viewpoints and nursing students of Semnan University of Medical Sciences about the features of a good educator. *Koomesh, Quarterly Journal of Semnan University of Medical Sciences*. 10 (2): 22-7.

Gillespie, M. (2005). Student-teacher connection: A place of possibility. *J Adv Nurse*. 52 (2): 211-19.

Hill, Y. Lomas, L. (2003). *Student's perceptions of quality in higher education*. 11 (1): 15-20.

Hoseini, M. Sarchami R. (2003). University of Medical Sciences - Qazvin students' views about priorities in teacher evaluation. *Journal of Medical Sciences Qazvin*. 7 (22): 33-7.

Iranfar S. Azizi, F. Velaei, N. (2000). Status of Communication skills in professors of Kermanshah University of Medical Sciences and its role in the evaluation of their students. *Behbud Journal*. 4 (7): 1-8.

Javadian, Y. Miri, M. Alizadeh Navaei, R. Karimi P. (2001). Views of Students about teaching theory of Babol University of Medical Sciences, first semester academic. *Journal of Babol University of Medical Sciences*. 5 (2): 56-61.

Mazloomi, SS. Ehram Poosh, MH. Kalantar, SM. Karimi, H. Harrazi, MA. (2000). Student perceptions of the qualities of an ideal teacher. *Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences and Health Services*. 2: 104-8.

Mazloomy Mahmood Abad, SS. Rahaei, Z. Ehrampoush, MH. Soltani, T. (2008). The characteristics of an expert faculty member based on view points of medical students – Yazd, Iran. *Hormozgan Medical Journal 2010*. 14 (3): 226-33.

Mobaraki, A. Kaldavi, A. (2007). Characteristics of good teacher from the perspective of medical students Yasuj. *Dena Journal*. 2 (2): 55-9.

Rolf, IE. Sanson-Fisher, RW. (2002). *Translating learning principle in to practice: a new strategy for learning clinical skills*. 36 (4): 345-52.

Salemi, F. Yaghubi, T. Yaghubian, M. (2005). Characteristics of the ideal teacher of Views' nursing students. *Eighth National Conference on Medical Educationp*. 14-16.

Shams, B. Shahabi, S. (1995). Clinical Evaluation Program, School of Medicine, Isfahan University of Medical Sciences. Presented at the Second National Congress on Medical Education. (Tehran: Shahid Beheshti University of Medical Sciences, the twentieth of November.

Tabatabaei, MH. (1993). *Almizan Interpretation*. Translation Seyyed Mohammadbagher Mousavi Hamadani. Tehran: Islamic Publications.

Talebkhah, Z. (2001). Criteria of a good teacher of Professors and students of Zahedan University of Medical Sciences. In the first half of the year 2001-2. (2001). *Medical thesis, Faculty of Medicine*. 7 (25): 97-122.

Tayebi, SJ. (1994).The role of universities in national development. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 7 (8): 21-50.

The Holy Quran.

Thompson Bowles, T. (2000). The evaluation of teaching. *Med Teach*. 22 (3): 221-4.

یادداشت شناسه مؤلفان

اکبر درخشان: مرکز تحقیقات چشم‌پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.

محمدرضا دارابی: دپارتمان اورولوژی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.

معصومه سعیدی: کمیته تحقیقات دانشجویی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.

محمدعلی کیانی: فلوشیپ اخلاق پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسؤول)

پست الکترونیک: KianiMD@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۴/۲۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۷/۳